



עיונים לשבת פרשת דברים מסעי עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה



מינוי דיינים

הרב שאולי גרינפלד

והאזהרה מלמנות ממונה בגלל מעלות אחרות היא אָמֵר ו יתעלה: 'לא תכירו פנים במשפט'. ולשון ספרי: 'לא תכירו פנים במשפט' – זה הממונה להושיב דיינים. כלומר: שאזהרה זו אינה אלא לאדם שיש לו רשות למנות דיינים על ישראל, שהוזהר מלמנותם בגלל דבר מכל מה שהזכרנו לעיל.

אמרו: שלא תאמר: איש פלוני נאה אושיבנו דיין, איש פלוני גיבור אושיבנו דיין, איש פלוני קרובי אושיבנו דיין, איש פלוני הלואני ממון אושיבנו דיין, איש פלוני יודע בכל לשון אושיבנו דיין – ונמצא מזכה את החייב ומחייב את הזכאי, ולא מפני שהוא רשע, אלא מפני שאינו יודע".

הובאה כאן רשימה של ארבעה מועמדים, שהיינו חושבים אותם כמתאימים להיות דיינים: נאה, גיבור, בעל ממון ויודע בכל לשון.

דיין נאה, עשוי לעשות רושם של כבוד על בעלי הדין, תכונה שתמנע אפשרות של זלזול בדיין ובהחלטותיו.

דיין גיבור, יוכל לכופף את בעלי הדין לבצע את החלטותיו. בעל הדין אשר יצא חייב יחשוש להימנע מלשלם, כיון שהוא מפחד מגבורתו של הדיין.

דיין בעל ממון, יהיה דיין שדבריו נשמעים.

דיין שיוודע בכל לשון, הינו דיין בעל השכלה רחבה. תהיה לו גם אפשרות להבין בעלי דין שמדברים בשפת לעז, מבלי להיעזר במתרגם.

אנו לומדים בפרשתנו, את העקרונות אשר התוותה התורה לצורך מינוי הדיינים. אחת העקרונות הוא:

"לא תכירו פנים במשפט".

בפשטות, פסוק זה הוא ציווי לדיינים עצמם, בעת יושבם לדין, וכפי שמבואר במסכת סנהדרין²:

"לא תכירו פנים במשפט. רבי יהודה אומר: לא תכירוהו. רבי אלעזר אומר: לא תנכרהו".

ופירש רש"י:

"לא תכירוהו - אם הוא אוהבך. לא תנכרהו - אם הוא שונאך, לא תעשה לו כְּנִכְרִי³ לחייבו".

וכך אכן פירש רבינו בחיי:

'לא תכירו פנים במשפט - אזהרה לדיין שלא יהא קשה לזה ורך לזה.

אך הרמב"ם בספר המצוות⁴, פירש על פי המובא בספרי⁵, שפסוק זה מתייחס דווקא למי שממנה את הדיינים:

"והאזהרה שהוזהר בית דין הגדול או ראש גלות מלמנות דיין שאינו בקי בחכמת התורה וימנה אותו בגלל מעלות שיש בו, הרי הוא מוזהר על כך. אלא אין מביטים במינויים התורניים **אלא לבקיאות האדם בחכמת התורה וידיעת ציוויה ואזהרותיה והתנהגות במעשים המתאימים לכך.**

1 דברים א, י"ז.

2 ז.

3 כאדם זר.

4 לא תעשה רפ"ד. תרגום הגאון מהר"י קאפח עמ'

רצ"ט.

5 דברים פרשה י"ז.

החיים החברתיים אי אפשר שיתקיימו בלא כח דין ומשפט, **וכאשר התורה מנהגת את כח החיים במשפטיה - ניכר רישומה מאד בחיים**, ופועלת בזה שגם על שאר ארחות החיים תהיה התורה שולטת".

אחד החידושים שמאפיינים את התורה שלנו, הוא שהיא איננה נחלתה של האריסטוקרטיה בלבד. היא איננה רק אוסף של רעיונות נשגבים, שמעסיקים קבוצה מצומצמת של אנשי רוח. מטרתה של התורה, היא 'להוריד לשטח' את הרעיונות הגדולים. ליישם את עקרונות הצדק והמוסר האלוקים בחיי היומיום המעשיים של כולנו. להיות 'תורת חיים' במובן זה, שהתורה היא זו שמנהלת החיים.

כיון שהחיים הרגילים שלנו מסתובבים סביב הקשר בין האדם לזולתו - קשרי שכנים, יחסי עובד מעביד, עשיית עסקים, מתן הלוואות, ואחריות השומרים - הרי שהשפעת התורה דווקא במקומות האלו, היא זו שמקבעת את מעמדה של התורה כתורת חיים.

האָמון והמופקד על כך שאכן התורה תהיה זו שעל פיה יתנהלו החיים החברתיים בעם ישראל - הוא הדין. לפתחו של הדין מגיעים הסכסוכים, הקונפליקטים וחילוקי הדעות שבין שכן לשכנו, בין שכיר למעסיקו, בין קבלן לפועליו וביניהם לבעל הבית. בעלי הדין מצפים לקבל מהדין את דבר ה'. לשמוע ממנו מה אומרים עקרונות הצדק של התורה במקרה שלהם.

רב רמי ורב אסי לא רצו שהתורה הגדולה שלהם תסתגר בין העמודים של בית המדרש. הם רצו להפוך אותה לתורת חיים, לתורה שמדריכה את החיים החברתיים.

לעומת זאת, דיין שמעמדו איתן ודבריו נשמעים - אבל את דיני התורה אינו יודע - יביא יותר נזק מתועלת, כלשון הרמב"ם: "לא מפני שהוא רשע, אלא מפני שאינו יודע".

אמנם יש לו את כל המעלות - הנוי העושר הגבורה והדעה הרחבה - אך כיון שאת משפט התורה אינו יודע, הרי שחסר לו את העיקר. חסרה לו היכולת לקיים את החיים החברתיים של האומה על פי התורה. הוא ידון, אבל על פי ראות עיניו - ונמצא מזכה את החייב, ומחייב את הזכאי. והרי שלא רק שלא הביא את התועלת המקוּוּה ממנו, אלא שאפילו גרע.

נראה, שלמחשבה שארבעת התכונות האלה מתאימות למי שמועמד להיות דיין, ישנו מקור איתן. תכונות אלו מובאות בגמרא ביומא⁶, כנדרשות מכהן גדול:

"והכהן הגדול מאחיו⁷ - שיהא גדול מאחיו בכח, בנוי, בחכמה, ובעושר".

הרי לנו, שארבעת התכונות האלו, אכן נדרשות מאדם שמקבל משרה ציבורית. נשאלת אם כן השאלה - מדוע תכונות אלו נדרשות ממי שנכנס להיות כהן גדול, ואילו כשמחפשים מועמד לתפקיד של דיין, אנו מוזהרים שלא להימשך אחר תכונות אלו?

נראה, שישנו הבדל גדול בין דיין לכהן גדול. הכהן הגדול צריך להיות דמות נערצת, אדם שמעמדו המיוחד ניכר בו. אך הדיין אין עניינו לעשות רושם. **תפקיד הדיין הוא להביא לקיומם של עקרונות הצדק והיושר של התורה בעולם.**

הגמרא במסכת שבת מספרת:

"רב אמי ורב אסי הוו יתבי וגרסי ביני עמודי, וכל שעתא ושעתא הוו טפחי אעיברא דדשא ואמרי: אי איכא דאית ליה דינא - ליעול וליתי".

ובעברית: רב אמי ורב אסי היו יושבים ולומדים בין העמודים שעליהם נשענה תקרת בית המדרש, וכל שעה ושעה היו מכים על בריח הדלת ואומרים: מי שרוצה שנעשה לו דין, יכנס ויבוא.

סיפור זה מעורר תהיה: רב אמי ורב אסי היו עוסקים בלימוד תורה. מדוע הם חיפשו להפריע את לימודם על ידי ישיבה לדין?

מין הראי"ה קוק זצ"ל בספרו עין אי"ה⁸, האיר לנו באור חדש את תפקידה של התורה בחיינו:

"ערך הדין והמשפט התורני⁹ הוא גדול מאד, באשר רק הוא קובע על התורה את החותם המיוחד שהיא תורת חיים. כלומר: **שצריך שתהיה התורה מתיחסת אל החיים המעשיים בתור מאירה לנתיבות החיים, ולא רק להכירה בתור חכמה נאצלת לבדה.** על כן באשר רושם החלק המשפטי שבתורה הוא גדול מאד על החיים, כי

6 י"ח.

7 ויקרא כ"א, י.

8 שבת פרק ראשון אות ח.

9 התורי = של התורה.